

Överdrivet alarm eller ödesdiger influensa

*En studie av nyhetsrapporteringens (re)produktion
av betydelser om influensapandemier¹*

KARIN LJUSLINDER är docent i medie- och kommunikationsvetenskap vid institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet. Ingår i projekt: "Experiences of disabilities in life and on line: Life course perspectives on disabled people from past society to present" (Marcus och Amalia Wallenbergs Minnesfond) och "Rural morality: Meaning, mobilisation and citizenship in initiatives for sustainable rural areas in the Swedish North" (Vetenskapsrådet).

influensapandemier, befarade likväl som faktiska, har i alla tider satt skräck i människor (jfr Dehner 2012). De allra flesta har aldrig själva drabbats av någon smitta så rädslan kommer sällan från egna erfarenheter av sjukdomen. Istället är det i huvudsak från de traditionella nyhetsmedierna, press, radio och TV som information hämtas vid en befarad kris eller ett hot (jfr Alcabes 2009; Gherseti & Odén 2010). Tidigare studier visar också att medierapporteringen har avsevärd inverkan på mottagarnas uppfattning om risker med sjukdomar och smitta (Evensen & Clarke 2012; Mandevill et al 2013). Detta gäller även den senaste pandemin, svininfluensan, trots att medielandskapet vid tiden för dess utbrott väsentligt hade förändrats av internet (jfr Gherseti & Odén 2010; Nerlich & Koteyko 2012).

Traditionella medier har, ända sedan de första dagstidningarna började massdistribueras i slutet av 1800-talet, ansetts vara samhällets snabbaste och mest vidsträckta distributör av samhällsinformation. För den stora majoriteten människor utgör nyheter i medier den mest betydelsefulla källan till information om omvärlden. Än i dag, när vi lever i en tid där nyheter kan produceras och mottas på många fler sätt än via press, radio och TV, har traditionella nyhetsmedier positionen som den först valda källan till information om omvärlden inte rubbats. (Facht 2012; Standard Eurobarometer 76 2011). Betydelsen av digitala nyhetsmedier ska fördenskull inte underskattas. Framför allt bland unga dominerar inter-

net som först valda källa till information om omvärlden (Findahl 2012).

I dagligt tal om mediernas nyhetsinnehåll uttrycks ofta en tro på att det medierna skriver om, också har hänt och att ett citat i en nyhetsartikel verkligen är vad den intervjuade har sagt. Ofta tillskrivs också medierna ett demokratiskt uppdrag som de självklart förväntas leva upp till.

Medierna är förvisso en samhällelig kunskapsinstitution men de är långt ifrån en ensidig högtalare för myndigheter. De är i högsta grad en egen samhällsaktör som reflekterar och konstruerar den verklighet som de berättar om. Nyhetsmediernas sätt att fungera styrs av en mängd olika faktorer som till exempel ägarförhållanden, finansiering, politisk koppling samt, inte minst, medielogiken som påverkar, omformar och förändrar från en tid till en annan vad som berättas, och hur.

I den här artikeln redovisas en studie av hur dagspressen rapporterat om pandemier ifrån uppkomsten av masspridda dagstidningar och till idag, ryska snuvan (1889–1890), spanska sjukan (1918–1920), asiaten (1957–1958), hongkonginfluensan (1968–1970) samt svininfluensan (2009–2010). Vilka betydelser kan sägas ha reproducerats och vilka riskbudskap har spridits om pandemier i nyhetsmedier i modern tid? Har representationerna förändrats över tid, och i så fall hur? Det övergripande syftet är att bidra till ökad kunskap om hur de villkor medierna verkar inom, formar deras rapportering och därmed utövar inflytande över skapandet och upprätthållandet av betydelser och föreställningar.

Studien tar sin teoretiska utgångspunkt i diskursteori enligt Laclau och Mouffe (1985). Perspektivet implicerar ontologiskt att den enda verklighet vi kan kom-

ma i kontakt med är en socialt konstruerad, dvs. medieberättelser kan aldrig ses som speglingar av händelser och fenomen, utan som konstruerade berättelser baserade på kulturella värden och föreställningar.

Diskurs är ett centralt begrepp inom den här teoribildningen och avser ett visst sätt att tala, skriva, tänka om ett fenomen eller en praktik som ständigt förhandlas, utmanas och begränsas av rådande maktordningar. I den här studien är det nyhetsmediernas pandemidiskurs som undersöks. De betydelser som skapas i en diskurs är alltid kontingenta och en fixering av dess innebörd i ett visst sociohistoriskt ögonblick görs enbart i analytiskt syfte. Trots att diskurser definieras som instabila och föränderliga, menar Laclau och Mouffe (1985) att man, åtminstone analytiskt, kan tala om att diskurser utövar hegemoni, dvs. att en viss betydelse, eller diskurs, får tolkningsföreträde framför andra. Detta tolkningsföreträde är dock ständigt utsatt för konkurrens från andra betydelseinnehåll.

En analys av en diskurs innebär en undersökning av dess konstruktion. Centralt i analysen är hur ett tecken t.ex. "influensa", är sammanlänkat med andra tecken för att ge betydelse åt, beskriva och förklara "influensa", t.ex. "härjar okontrollerat" eller "lindrig åkomma". Denna sammanlänkingsprocesser, genom vilka det skapas enande betydelsejämkningar av de ingående tecknen, kallas "artikulation". När begreppet "pandemi" artikuleras med "härjar" eller "angriper" t.ex., laddas "pandemi" med krigsmetaforer och all vår erfarenhet, kunskap och upplevelser av krig.

Det studerade materialet är hämtat från *Dagens Nyheter* (DN), nyhetssajten dn.se samt länkade blogglägg och kommentarer.

tarer. Dagens Nyheter är vald som nyhetsmedium för att den är, och länge har varit, landets största dagstidning sett till spridning och utgåva. Dessutom är den det enda massmedium som har funnits under hela den undersökta perioden (1889–2009). Material för de första fyra pandemierna samlades in under hela den tid som influensan rapporterades. Om en influensa uppträdde i flera vågor så finns samtliga vågor av sjukdomen med i materialet. DN-material om svininfluensan hämtades från det digitala sökarkivet Retriever via sökorden "influensa*", "svininfluensa*", "nya influensa*", "epidemi" samt "pandemi". Nyhetsrapporteringen på dn.se och länkade inlägg på sociala medier har undersökts i sin helhet men endast under tiden fram till dess att influensan blev pandemiklassificerad, dvs. till 11 juni 2009. Nyhetssajten laddades ned tre gånger per dag för att se i vad mån nyheter, illustrationer, rubriker och länkade inlägg byttes ut oftare än i dagstidningsversionen.

Det stora flertalet tidigare studier av medierapportering om influensahot och pandemier har rört svininfluensan och i viss mån fågelinfluensan och SARS, även om de aldrig utvecklades till pandemier. Nyhetsrapporteringen om svininfluensan anförs i somliga studier ha fokuserat ensidigt på sensationella aspekter och hävdas i andra studier ha varit nyanserad och adekvat. Ghersetti och Odén (2010) menar att de svenska mediernas bild av svininfluensan var övervägande alarmistisk och spekulativ. Allam (2009) menar att själva överflödet av nyhetsartiklar och notiser om svininfluensan i sig skapade opåkallad alarmism i rapporteringen. Mediernas kopplingar till historiska pandemier anses av bl.a. Allam (2009), Alcabes (2009) och Vasterman (2013) ligga

bakom alarmismen i svininfluensarapporteringen genom att de kulturella avtryck som de historiska berättelserna har lämnat reaktiveras vid ett nytt utbrott. Fogarty (2011), däremot, säger sig inte ha funnit några som helst belägg för att nyheterna om svininfluensan skulle ha varit sensationssökande. Hilton och Hunt (2011) menar dessutom att medierna orättmätigt har anklagats för att överdriva och förvanska riskerna med svininfluensan.

RYSKA SNUVAN

– EN OKONTROLLERBAR NATURKRAFT

Ryska snuvan, 1889–1890, är den första dokumenterade pandemin i modern tid, vilket kan förklaras av att det var första gången som en influensaepidemi gjorts till en riksangelägenhet (jfr Linroth 1890, Hays 2005, Elgh 2007) och att dagliga nyhetstidningar nyligen hade börjat massdistribueras till stora delar av befolkningen.

Rapporteringen om influensan bestod huvudsakligen av uppgifter om dess geografiska spridning. Artikulerade uppräknningar av platser dit smittan spridits sig och antalet insjuknade och döda, radades upp till långa ekvivalenskedjor av en okontrollerbar naturkraft som det inte var möjligt att vare sig stoppa eller skydda sig emot.

Den 23 d:s voro i Kristiania som angripna af epidemien anmälda 50 fullvuxne män, 52 qvinnor, 15 gossar, 16 flickor och 4 hvilkas kön ej var uppgifvet. Enligt stadsläkarens i Köpenhamn berättelse förekommo under veckan till den 21 december 5 662 fall af influensa mot endast 3500 den föregående veckan (27 december 1889).

Den dagliga rapporteringen av influensans framfart hänvisade till obestridliga

siffror och antal vilket kan sägas ha varit det enda man vid den här tiden kunde uttala sig om när det gällde smittspridning.

Ytterst lite var känt om hur smittan spreds mellan människor så all rapportering utöver geografisk spridning var mer eller mindre rimliga spekulationer. Synen på sjukdomars orsaker och smitta höll på att förändras radikalt vid den här tiden, från idén att sjukdomar spreds genom miasma, dvs. sjukdomsångor och dålig luft, till kunskapen om det som idag kallas mikroorganismer (Skog et al. 2008). Men även om många vetenskapsmän visste att det var mikroorganismer som orsakade sjukdomen så rädde inte hegemoniskt erkännande för den kunskapen bland läkare på fältet. Dessa höll i hög utsträckning fast vid den gamla förklaringsmodellen om miasma och den förklaringen reproducerades också i nyhetsrapporteringen.

Det ligger ohelsa i luften, hvilken är tung och disig samt af en för årstiden ovanlig blidhet (4 januari 1890).

Begreppet miasma används inte explicit i rapporteringen utan den kulturella föreställningen om misasma konstrueras genom artikulation mellan sjukdom/ohälsa och dålig luft.

Nyheter om ryska snuvan förankrades ofta i kunskap från tidigare pandemier och eftersom det vid den här tiden inte rädde någon strikt åtskillnad i nyhetsrapporteringen mellan tro och vetande (Schudson 1978), artikulerades ryska snuvan lika ofta med faktauppgifter som med fiktiva berättelser.

Den första epidemi som omnämnes utbröt 1733. Den 5 och 6 februari detta år hemsöktes Paris af en stark dimma. Den synes ha varit rent af otroligt tät. Den lade sig öfver staden vid

5-tiden på eftermiddagarne och var då så tjock och mörk att man icke kunde se ljusen i de tända gatlyktorna. Alla som vågade sig ut hade lyktor med sig, och det var dock förenadt med stora svårigheter att hitta rätt. Vidare berättar Barbier att dimman 'bragtes oss af vindar från Tyskland, remplis de malignité (13 december 1889).

I den här historiska anekdoten om en influensa på 1700-talet, som naturligtvis inte skulle betraktas som en nyhet i dag, görs också kopplingen till miasma via artikulation mellan den täta dimman och sjukdom som sägs färdas med vindarna.

Sammanfattningsvis kan rapporteringen av ryska snuvan sägas ha konstruerat och upprepat betydelsen av influensan som okontrollerbar naturkraft, karakteriserad av samma mystik och oförklarlighet som sagans berättelser och historiens anekdoter.

SPANSKA SJUKAN – EN GÅTFULL SJUKDOM MED GÄCKANDE ORSAKER

Strax före 1:a världskrigets slut, 1918, bredde den hittills allvarligaste influensapandemin ut sig, spanska sjukan och den återkom i fyra vågor. DN:s rapportering börjar med några dagars raljerande över människors rädsla för de uppkomna förkylningssymtomen:

...tycks en massa gott folk ha börjat på sig själva upptäcka massor av symtom av den populära sjukdomen. Och så rusar man till läkaren bums. I nittionio fall av hundra kan emellertid läkaren konstatera att den ängsliga besökaren ej har det ringaste fel (11 juli 1918).

Ganska snart övergår dock rapporteringen till, i likhet med ryska snuvan, dagliga artikulationer av okommenterade upprä-

ningar av geografisk smittspridning och antalet smittade. Risken att drabbas av influensan framställs även under den här influensan som oundviklig.

...ingen epidemi i vanlig bemärkelse, utan en hela folket angripande panepidemi, oerhört svåråtkomlig tack vare den lätthet med vilken smittan sprider sig och den hemlighetsfullhet som ännu omger sjukdomsbakterien (10 augusti 1918).

Vid spanska sjukans utbrott hade mycket hänt på medicinvetenskapens område och förhoppningarna var höga om att man snart skulle kunna bota influensor (Mamelund 1999, Åhman 1990), men än så länge visste man inte med säkerhet dess ursprung. Tidningen skrev förvisso om influensans orsaker men de orsaker som angavs var flera och motsägelsefulla. Såväl baciller som kokker och loppor nämndes.

Spanska sjukan alltjämt en gåta. Ett stort antal fall som icke förorsakats av influensabaciller. Ett slags ännu obestämda kokker är möjligen sjukdomsorsak (2 augusti 1918).

Spanska sjukan spritts genom loppor. Åtskilliga Köpenhamnsläkare betecknar denna teori såsom möjlig (22 januari 1919).

Utan säker kunskap om sjukdomens uppkomst och bot så fanns inget annat att göra, skriver DN ... *än resignera och vänta på att sjukdomen skall hinna rasa över* (10 augusti 1918).

Det som kanske mest av allt gäckade läkarvetenskapen var hur det kom sig att unga, friska män drabbades i särskilt hög utsträckning av sjukdomen. Det spekulerades både om att unga kroppar hade så mycket motgift att den förgiftades när den gick i försvar mot inkommande baciller och om att unga kroppar hade alldeles

för lite motgift. Frågan som man än idag inte med säkerhet kan besvara, uttrycktes med ovanligt korta och slagkraftiga rubriker, som till exempel: *Varför angripas endast unga personer?* (4 augusti 1918) och *Varför duka de kraftigaste under?* (14 april 1919).

Man kan övergripande säga att den ödesmättade dramatiken var nedtonad men influensan beskrevs fortfarande som en gåtfull sjukdom med gäckande orsaker.

ASIATEN – KONTROLLERBAR INFLUENSA

I de första rapporterna om asiaten 40 år senare, 1957–1958, artikulerades influensan inledningsvis med svårheidsad geografisk spridning och bristande kunskap om hur den smittar.

I själva verket vet man ingenting om hur smittan vandrar och man vet inte heller varför ett visst virus plötsligt uppträder på en viss plats för att sen "hålla sig lugnt" i årtal (6 juni 1957).

Men redan efter en månad ersattes nyheterna av lugnande försäkringar om att myndigheter och sjukvård hade läget under kontroll och att medborgarna tryggt kunde lita på det framväxande välfärds-samhället.

...vi är så mycket bättre ställda nu än 1918–1919. Andra goda skäl är att världen just nu inte är uthungrad och utarmad efter ett krig och att inte bara levnadsstandarden utan också folkupplysningen och den allmänna hygienien står så mycket högre nu (15 augusti 1957).

Den medicinska vetenskapen hade nu gjort stora landvinningar. Antibiotika och

vaccin var de manifesta bevisen för kunskap om, och kontroll av, sjukdomen. Nyhetsartiklar om vaccinet artikulerades med positiva omdömen om dess verkan. Vaccinet sägs ha... *hög effekt* (28 januari 1958) och det rapporteras att:

Sveriges förråd av antibiotika och vår inhemska produktion anses vara tillräckligt stora utan att särskild lagring skall behöva ske (15 augusti 1957).

Välfärdssamhället och tillgången på vaccin kan sägas ha skapat en anda av tilltro och tillit till de svenska myndigheternas kontroll över sjukdomen.

Rapporteringen är vid den här tiden, på det hela taget, nyanserad och den ökade kunskapen medförde också att tidningen började kunna ge råd om hur man kunde undvika att bli smittad.

Ett gott råd i influensatider: Undvik att ta folk i hand och stå ej för nära dem ni talar med (19 oktober 1957).

Sammanfattningsvis kan rapporteringen av asiaten sägas utgöra en enda lång skildring av välfärdssamhällets vederhäftighet.

HONGKONGINFLUENSAN

– ETT LINDRIGT VIRUS,
LÄTT ATT FÖREBYGGA

Redan 10 år efter asiaten, 1968, dyker nästa pandemi upp, hongkonginfluensan. Med erfarenheterna från asiaten i färskt minne artikuleras också den här influensan med försäkringar om att Sverige är rustat, vaccintillgången är god och sjukvården kompetent.

Överhuvud taget skrivs det inte längre om risker för den enskilda individen. Inte heller förekommer råd om hur individen

kan skydda sig mot smitta. En anledning kan tänkas vara att det vid den här tiden anses vara allmänt känt att sjukdomen smittar och hur man skyddar sig. Däremot uppträder en ny typ av risker i rapporteringen. Det är nu landets industri och näringsliv som sägs löpa risk att bli utslaget på grund av influensan.

Landets industrier beräknas göra förluster på miljontals kronor på grund av den höga frånvarofrekvensen. /.../ Det är värre än vi någonsin varit med om... (5 februari 1969).

På det hela taget kan rapporteringen sägas ge uttryck för att influensan är så ofarlig för människor och så oväsentlig som samhällsfenomen att den knappt ens lever upp till kriterierna för vad som är att betrakta som en nyhet och följaktligen också är mycket sparsamt rapporterad i DN.

SVININFLUENSAN, EN APOKALYPTISK PANDEMI – DEN FÖRSTA FASEN²

År 2009, när rapporteringen om svininfluensan tar sin början har nyhetsmedielandskapet väsentligt förändrats. Public service-monopolet har avskaffats och internet har fått en stor plats i människors dagliga mediekonsumtion med allt vad det innebär av tillgång till tryckta tidningarnas nätversioner och möjligheten att starta egna nyhetssajter utan krav på utgivningstillstånd. Annonnsfinansierade gratistidningar har vidare blivit ett konkurrenskraftigt alternativ till dagstidningsprenumerationer vilket anses ha lett till att jakten på att locka läsare har blivit ett allt viktigare kriterium för vad som blir nyheter och hur de berättas (jfr Strömbäck 2000). Kommersialiseringen sägs också

vara orsaken bakom den ökade användningen av sensationshöjande språk, minskad användning av källor och istället ökat utrymme för journalisters egna tolkningar.

Den hegemoniska harmoni som rådde i berättelserna om människans kontroll över influensan under 1960-talet har nu förändrats helt. De första månaderna innan influensan blir pandemiklassad är ödesmättade farhågor, liknande rapporteringen om ryska snuvan, tillbaka. Under rapporteringens första vecka anslår dessutom DN dagligen ett mittuppslag till artiklar med spektakulära rubriker och bilder om influensan. Uppslaget inramas med en heldragen tjock svart linje med kulturella artikulationer till död och sorg. Okommenterade uppräknningar av geografisk spridning och antal insjuknade och döda staplas på varandra som i det här exemplet.

Hittills har 40 fall av svininfluensa konstaterats i USA. De smittade är lokaliserade till New York, Texas, Kalifornien och Ohio (28 april 2009).

Trots att journalisterna själva skriver: *"Panik är ett större hot än smitta"* (dn.se 25 april 2009) präglas ändå rapporteringen under den första tiden av braskande rubriker och alarmistiska ingresser om medicinvetenskapens osäkerhet och samhällets bristande kontroll som till exempel: *"Alla måste förbereda sig omedelbart"* (29 april 2009) och *"Ödsligt i stängt Mexiko City"* (1 maj 2009).

Dn.se:s rapportering omfattar ett utsnitt av papperstidningens mest spektakulära rubriker och bilder. Under den första veckans rapportering till exempel utgörs svininfluensa-nyheterna i dn.se av exakt samma artiklar som publiceras på

DN:s svart-inramade helsida. Det material som finns på dn.se finns också i DN, men allt i DN finns inte på dn.se. Nyheternas innehåll på dn.se förändrades inte i någon större utsträckning under en dag trots möjligheten till ständigt nya uppdateringar. Artiklar och notiser flyttas ibland ned i flödet eller tillbaka upp igen med ny rubrik eller ny bildsättning, men samma redaktionella innehåll.

Det var framför allt bildsättningen som artikulerade svininfluensan med en ödesdiger apokalyps. Närbilder av människor med ansiktsmasker var det, utan tvekan, vanligaste sättet att illustrera nyhetsartiklar om influensan (dn.se 24 april 2009) och foton av knäböjande människor med knäppta händer som i bön riktade blicken mot himlen, var återkommande (27 april 2009).

Redan på rapporteringens tredje dag kopplade tidningen ihop svininfluensan med kunskap och minnen från den hittills största medicinska katastrofen i sedan digerdöden, spanska sjukan.

Under nutidshistoriens värsta pandemi, spanska sjukan 1918–1920, dog 50 miljoner människor. I Sverige dog 35 000. De flesta var unga vuxna. Det finns obehagliga likheter mellan spanska sjukan och den nu aktuella influensan (28 april 2009).

Influensans hotfullhet uppvägdes inte heller, som vid de två tidigare pandemierna, av läkarvetenskapens eller myndigheters lugnande uttalanden. Även om det är hälsovårdsmyndigheter, läkare och forskare som i huvudsak refereras i nyhetsartiklarna så förekommer inte, under den här första fasen innan influensan blir pandemiklassad, några nyanserade röster från experter.

Endast i en artikel på dn.se under den här perioden nyanseras rapporteringens

skrämmande uttryck och det är då DN:s egen vetenskapsjournalist som via en chatt svarar på läsarnas oroliga frågor: *Frågor och svar om svininfluensan* (dn.se 27 april 2009). Den enda gång som en läkare uttalar sig utifrån sin kunskap och erfarenhet under den här tiden, uttrycker han sig i ett eget skrivet inlägg i domedagsliknande uttryck.

Oavsett om det visar sig vara en ny pandemi eller ej så borde det vara en väckarklocka som ljuder så högt att världssamfundet, inklusive Sverige, måste inse att det är en ödesfråga för framtiden och agera nu (DN 28 april 2009).

Sammantaget kan rapporteringen av svininfluensan i DN och dn.se under de första månaderna sägas ha förankrats i och artikulerats med reminiscenser från ryska snuvans och spanska sjukans rapportering av en okuvlig och okontrollerbar naturkraft, trots läkarvetenskapens, vid den här tiden, vittgående kunskaper om influensors orsaker, smittsamhet, prevention och bot.

MEDIERNA SKRÄMMER FÖR ATT FÅ SÄLJA LÖSNUMMER

Förutom den nya typen av nyhetsflöde på internetsajter som för första gången förekom under rapporteringen av svininfluensan, länkades också inlägg och kommentarer från sociala medier till dn.se. I dem förekom, förutom inlägg om influensans spridning, smittvägar och vaccin, mest av allt kommentarer om mediernas sätt att rapportera om influensan. Det uppkom en metadiskurs där många skribenter ansåg att medierna med flit spred oro och rädsla för att locka läsarna att söka mer information och därigenom köpa lösnum-

mer av tidningen. *"Hysterin är skapad av media för att skapa intresse och sälja lösnummer"* (a MadMan's point of view, Pandemin är här, 11 juni 2009), är ett vanligt uttalande. Lösnummerförsäljning anses vara journalister och redaktioners drivkraft i nyhetsrapporteringen och en kausal relation mellan nyhetsrapportering och lösnummerförsäljning framställs som en hegemoniskt delad övertygelse, något som alla vet. Dessutom sägs det vara precis den här typen av rapportering man som läsare självklart kan förvänta sig av nyhetsmedierna.

Media lyckas varje gång det handlar om en fråga an den här arten att blåsa upp det hela till nivåer som inte motsvarar några rimliga proportioner (Signerat/Kellberg, Jag har drabbats av resistens, 27 april 2009).

Kritiken av att nyhetsrapporteringen sägs skapa rädsla, åtföljs ofta av uttalanden om vad och hur medierna borde göra.

Pandemi skriker kvällstidningarna! Av någon anledning ser media det allt oftare som sitt ansvar att sprida panik i istället för korrekt information som ger en realistisk bild av risker och vilka åtgärder som krävs. Lösnummer förefaller viktigare än en ansvarsfull journalistik (Dackefejden, Pandemi! Panik!, 28 april 2009).

Korrekt information sägs i exemplet ovan vara det som journalister borde ägna sig åt, och det sägs till och med vara deras ansvar, säger andra:

"Journalister har ett ansvar för att sälla bland världens nyheter och ge oss så korrekt och bra information som möjligt för att stötta demokratin" (a MadMan's point of view, 11 juni 2009).

Blogginläggen kritiserar således framför allt mediernas sätt att rapportera om in-

fluensan och kallar det för hype, överdrift och hysteri. Mot denna så kallade ansvarslösa nyhetsjournalistik ställs ett uppdrag som nyhetspressen sägs ha, i demokratins tjänst för allmänhetens bästa.

SLUTDISKUSSION

– FRÅN OKONTROLLERBAR NATURKRAFT TILL APOKALYPTISK PANDEMI

Den här exposén över 120 år visar hur nyhetsrapporteringen om pandemier har förändrats över tid. Tendensen i rapporteringen har gått från berättelser om okontrollerbar och mystisk smitta under ryska snuvan (1889), till förtroendeingivande skildringar av läkarvetenskapens kompetens och samhällets pålitlighet under hongkonginfluensan (1969). Därefter, 2009, vid svininfluensans utbrott sker ett trendbrott.

Nyhetsberättelserna liknar återigen Dagens Nyheters dramatiska domedagsprofetior från 120 år tidigare. Då, 1889, var de medicinska kunskaperna om influensans orsaker och spridning ännu små och dagstidningen som massdistribuerat nyhetsmedium relativt nytt. Vid svininfluensans utbrott däremot var sjukdomens uppkomst och smitta välkänd, vaccinproduktionen storskalig och dagstidningen sedan länge etablerad som allmänhetens främsta, källa till information om omvärlden, trots konkurrensen från internets ständiga nyhetsuppdatering. Vad var det då som gjorde att rapporteringen var likartad?

En förklaring kan vara att vad som blir nyheter och hur de utformas beror på många olika, ofta motstridiga, intressen. Inte minst handlar det om konkurrensen mellan nyhetspressen som informations-

kanal och som företag med marknadsekonomiska villkor. Sett i det här ljuset är det resultatet av kampen mellan dessa två intressen som manifesteras i svininfluensarapporteringens likhet med ryska snuvans och rapportering, trots att förutsättningarna för en folkhälsomässigt saklig, och lugnande rapportering av svininfluensan aldrig tidigare varit bättre. Det är således skälen till de likartade skildringarna som är olika. Den ödesmättade, dramatiska rapporteringen av ryska snuvan kan i huvudsak härledas från den tidens bristande medicinvetenskapliga kunskap. Svininfluensans apokalyptiska alarmrapportering, de första månaderna, däremot skulle kunna förklaras av de sensationshöjande medel som nyhetsjournalistiken tagit till i den allt hårdnande konkurrensen mellan medieföretag om läsarnas uppmärksamhet.

Nyhetspressen har förvisso alltid, till skillnad från TV och radio, sagts stå fria från statens överinseende genom att de varit och är vinstdrivande företag. Samtidigt har det, under alla år som medierna existerat, funnits en hegemonisk överenskommelse om att medierna har ett uppdrag i demokratins tjänst att verka för det allmännas bästa (jfr de Tocqueville 1994/1835, SOU 1975, SOU 1992). I de sociala mediernas metadiskurs kontrasteras dessa båda intressen. Det antaget ansvarsfulla i det demokratiska uppdraget ställs mot det rakt motsatta i att nyhetsverksamhet bedrivs som marknadsekonomiskt företag.

Medierna borde ägna sig åt ”ansvarsfull journalistik” (Dackefejden, Pandemi! Panik!, 28 april 2009) istället för att öka sin ”lösnummerförsäljning” (Jinges web och fotoblogg, Trött på svinpesten, 30 april 2009).

Men det finns inte något nyhetspres-

sens uppdrag, utfärdat av någon. Det rör sig snarare om ett socialt avtal (Strömbäck 2005) som alla inblandade parter ställer upp på. Nyhetsmedierna förbinder sig inte, på samma sätt som public service-medierna, att rapportera i demokratins tjänst och det finns ingen instans som drar in en tidnings utgivning av detta skäl. Ändå lever föreställningen om det demokratiska uppdraget så starkt att det förekommer som sanning, inte bara i sociala medier utan också inom medieforskning och bland publicister själva. DN:s nyhetsrapportering om svininfluensan kan ses som ett exempel på hur marknadsekonomiska villkor kan komplicera och försvåra det underförstådda demokratiska uppdraget.

Inte desto mindre är det här den verklighet som nyhetspressen verkar inom. Medierna överför inte, eller översätter, kunskap till mottagare utan är i högsta grad själva en aktiv medskapare av betydelser som får reella konsekvenser långt bortom mediologikens retorik. I vad mån sociala mediers metakommunikation kommer att bjuda motstånd, förändra och omforma nyhetsjournalistiken återstår att se och blir en intressant fråga att följa de närmaste åren.

NOTER

¹ Artikeln är en bearbetning av resultatet från en del av projektet "Historiska influensapandemier som kunskapskälla för beredskapsplanering", med projektledare Fredrik Elgh. För väsentliga bidrag, tack till Fredrik Elgh och Helena Palmgren vid institutionen för klinisk mikrobiologi samt Asbjørg Westum vid institutionen för språkstudier, samtliga från Umeå universitet.

² Från sensommaren 2009 ändrade rapporteringen av influensan fokus och kom i huvudsak att handla om vaccin och vaccinering.

REFERENSER

- Alcabas, P., 2009. *Dread: How Fear and Fantasy Have Fuelled Epidemics from the Black Death to Avian Flu*. New York: Public Affairs Book.
- Allam, M. F., 2009. "Influenza A (H1N1) pandemic: true or false alarm", i *Journal of Epidemiology & Community Health*, (63), 862.
- Andersson Odén, T.; Ghersetti, M. & Wallin, U., 2008. *När hoten kommer nära: Fågelinfluensa och tuberkulos i svensk medierapportering*. Göteborg: JMG Göteborgs universitet.
- de Tocqueville, A., 1994 (1835). *Democracy in America*. Mayer, J. P. (ed.), Lawrence, G. (transl.). London: Fontana.
- Dehner, G., 2012. *Global Flu and You: A History of Influenza*. London: Reaktion.
- Elgh, Fredrik, 2007. "Pandemiens påverkan på samhället: Historisk erfarenhet nödvändig för dagens beredskapsåtgärder", i *Läkartidningen*, 104(8), 615–619.
- Evensen, D. T., & Clarke, C. E., 2012. "Efficacy information in media coverage of infectious disease risks: An ill predicament?", i *Science Communication*, 34(3), 392–418.
- Facht, U., 2012. *Medie-Sverige mini 2012*. Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet.
- Findahl, O., 2012. *Barn och ungas medieanvändning i Internet-världen*. Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet.
- Fogarty, A. S.; Holland, K.; Imison M.; Warwick Blood R.; Chapman S. & Holding S., 2011. "Communicating uncertainty – how Australian television reported H1N1 risk in 2009", i *BMC Public Health*, 11(1), 181–188.
- Ghersetti, M. & Odén, T. A., 2010. *Pandemin som kom av sig: Om svininfluensan i medier och opinion*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Hays, J. N., 2005. *Epidemics and Pandemics: Their Impacts on Human History*. Santa Barbara: ABC Clío.
- Hilton S., & Hunt, K., 2011. "UK newspapers' representations of the 2009–10 outbreak of swine flu: one health scare not over-hyped by the media?", i *Journal of Epidemiology and Community Health*, 65 (10), 941–946.
- Laclau, E., & Mouffe, C., 1985. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Linroth K.; Wallis C. & Warfvinge, F. W., 1890. *Influensan i Sverige 1889–1890: Enligt iakttagel-*

- ser af landets läkare på svenska läkaresällskapets uppdrag: Svenska Läkaresällskapets Nya Handlingar. Serien III. Delen 1, Stockholm: Isaac Marcus' Boktr.-Aktiebolag.
- Mamelund, S-E., 1999. "Spanskesyken i Norge: Kostnadene og konsekvensene", i *Samfunnsspeilet* 13(6):22–31. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Mandevill, K. L.; O'Neill, S.; Brighthouse, A.; Walker, A.; Yarrow, K. & Chan K., 2014. "Academics and competing interests in H1N1 influenza media reporting", i *Journal of Epidemiology & Community Health*, 68 (3), 197–203.
- Nerlich, B. & Kotevko, N., 2012. "Crying wolf? Biosecurity and metacommunication in the context of the 2009 swine flu pandemic", i *Health & Place*, 18 (6), 710–717.
- Schudson, M., 1978. *Discovering the News: A Social History of American Newspapers*. New York: Basic Books.
- Skog, L.; Hauska, H. & Linde, A., 2008. "The Russian influenza in Sweden in 1889–90: an example of Geographic Information System analysis", i *Euro Surveill*, 13, 1–7.
- SOU 1975:78, 1975. *Svensk press: Journalister och deras publik: Pressens funktioner i samhället*. Stockholm: Liber förlag.
- SOU 1995:37, 1995. *Vårt dagliga blad – stöd till svensk dagspress: Betänkande av pressutredningen -94*. Stockholm: Fritzes.
- Standard Eurobarometer 76, 2011. http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm (28 juni 2013).
- Strömbäck, J., 2000. *Makt och medier: Om samspelet mellan medborgare, medier och politiska maktthavare*. Lund: Studentlitteratur.
- Strömbäck, J., 2005. "In search of a standard: four models of democracy and their normative implications for journalism", i *Journalism studies*, 6, (3), 11–25.
- Vasterman, P. L. M. & Ruigrok, N., 2013. "Pandemic Alarm in the Dutch media: Media coverage of the 2009 influenza A (H1N1) pandemic and the role of the expert sources", i *European Journal of Communication*, 28(4), 436–453.
- Åman, M., 1990. *Spanska Sjukan: Den svenska epidemin 1918–1920 och dess internationella bakgrund*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

SUMMARY

*Exaggerated Alarm or Fatal Flu
A Study of News Media Reporting
on Influenza Pandemics
(Överdrivet alarm eller ödesdiger influensa
En studie av nyhetsrapporteringens (re)produktion
av betydelser om influensapandemier)*

Media reporting plays a key role in the general public's perception of the risk of pandemics. The majority of Swedes have never had a pandemic flu. Instead they receive their experiences and opinions from news media. The public cannot take for granted that the news mirror the spread and risks with a flu. Media are guided by other principles than retelling an event. Ownership, finances and media logic are some of the variables that determine media content. This study examines with the discourse analytical tool of articulation, how historic pandemics have been represented in a printed daily news press (Dagens Nyheter), the only Swedish news medium that has been active during the entire studied time period, 1898–2009. The aim is to contribute to better understanding of how media logic and other guiding variables shape content and thereby have an impact on cultural meanings and notions. The result shows that the representation has moved from reports of an uncontrollable force of nature (1898) to medical science and society's control (1969) and, in 2009, back to reports about the swine flu as an apocalyptic catastrophe. One possible explanation can be that different variables are governed by different, and, competing interests. Even if the reporting is alarmistic both in 1898 and 2009, the reasons may differ. This study shows the effect on the pandemic reporting when the news medium balances between being a democratic information channel and a market economic business.

Keywords: media, pandemics, media logic, discourse theory.

Karin Ljuslinder, Associate Professor in Media- and Communication Studies at the Department of Culture and Media Studies at Umeå University, Umeå, Sweden.